

ОЛЕКСАНДР ФЕОДОСІЙОВИЧ ТРУХАН,
викладач кафедри методики
соціально-гуманітарної освіти та виховання
ІШО КМПУ ім. Б.Д.Грінченка

Використання сучасних методик викладання історії в школі

Вивчення історії є одним із найважливіших чинників формування національної свідомості народу. “Без знання минулого неможливо точне поняття про сучасне”, – справедливо наголошував видатний український історик М.С.Грушевський. За короткий час в Україні створено нову цілісну систему викладання історії України та Всесвітньої історії, повністю оновлено зміст та структуру історичної освіти. Вона повністю звільнена від ідеологічних, вузько класових підходів і поглядів на розвиток суспільства, оцінювання минулого та перспективи майбутнього.

Окреслимо деякі підходи до організації викладання історії в школі.

Велике значення під час вивчення курсу історії мають **вступні уроки**. Учитель не лише ознайомлює школярів зі змістом і завданням курсів, підручниками, а знаходить можливість для національного і патріотичного виховання. Обов’язково слід розповісти про становище українських земель у той чи інший історичний період, споконвічне прагнення українського народу до свободи, незалежності, власної держави, визначити хронологію курсу та найбільш важливі проблеми. **Учні 5-7 класів** мають зрозуміти, що таке історія і чим займаються історики. Під час викладання історичних дисциплін передусім потрібно сприяти тому, щоб учні мали можливість дізнатися більше про різні історичні події та суспільні явища, які визначали епоху і є основними, найсуттєвішими для її розуміння; постійно розвивати вміння й навички учнів щодо роботи з історичними фактами, які дають узагальнену картину минулого; формувати розуміння історичної хронології, причинно-наслідкових зв’язків, відчуття епохи, неминучості руху суспільства по шляху історичного прогресу.

Важливим інструментарієм історичного пізнання на цьому етапі вивчення історії стануть шкільні підручники, посібники, хрестоматії з історії, історичні атласи, контурні карти, збірники дидактичних вправ, зошити з історії тощо. Велика увага повинна бути приділена наскрізним історичним поняттям, таким як: *історичні джерела, держава, монархія, республіка, демократія, релігія, матеріальна та духовна культура*.

Практикою доведено, що високу ефективність мають уроки, на яких використовуються прийоми коментованого читання підручника, робота з текстами підручників та посібників, історичними документами, малюнками, дидактичними вправами. Зустрічі з історією не можуть обійтись без звернення до історії рідного краю. Діти повинні розуміти не лише загальні історичні процеси, а й уміти локалізувати їх. Запропонована нами модель вивчення історії рідного краю може мати такий вигляд:

Історична доба	Головні події в історії України	Основні події в історії рідного краю

Знання, які здобувають учні, переходячи з класу до класу, повинні розширювати їхнє логічне мислення, розвивати вміння та навички історичного пізнання. Цей новий етап роботи потрібно реалізувати під час викладання **історичних курсів у 8 та 9 класах**. Необхідно розкрити перед учнями великий шлях, пройдений Українським народом, від гетьманської держави до національно-державницьких ідей другої половини XIX ст. Вивчення історії України збігатиметься із загальним контекстом Всесвітньої історії. Для обох курсів буде логічним звернутися до таких історичних понять: *індустріальне суспільство, соціальна структура суспільства, національно-визвольна війна, соціальна революція, технічний прогрес, гуманізм, національно-культурне відродження*. Школярі повинні навчитись аналізувати й узагальнювати історичний матеріал, визначати суть, причини, значення історичних подій, вміти

самостійно працювати із різноманітними джерелами інформації, готувати доповіді та виступати перед однокласниками.

Плануючи роботу з учнями 10-11 класів, учитель орієнтується на розвиток логічного мислення старшокласників, їхні вміння і навички самостійної роботи. Уроки різних типів – шкільні лекції, семінари, конференції, диспути, практикуми, міжпредметні уроки – повинні посісти в навчальному процесі пріоритетне місце.

На наш погляд, буде доцільним проводити конференції старшокласників за темами, які містять найбільші обсяги навчального матеріалу і є соціально-політично важливими для розуміння всього курсу. В 10 класі можна запропонувати тему : “Українська революція і боротьба за збереження державної незалежності України 1917-1920 рр.”.

Епіграфом до цієї конференції можуть стати слова з пісні “За Україну” (Слова М.Вороного. мелодія Ярославенка).

Ганебні пути
Ми вже порвали
І зруйнували царський трон!
З-під ярем,
Із тюрем,
Де був гніт,
Ми йдемо на вільний світ!
За Україну, за її долю,
За честь і волю, за народ!

Орієнтовні питання цієї конференції можуть бути такими:

1. Початок української революції.
2. Центральна рада та її суспільно-політична діяльність (1917 р.).
3. Проголошення незалежності України.
4. ЗУНР – українська держава в Східній Галичині.
5. Держава П.Скоропадського та українська революція.

6. Діяльність урядів Директорії УНР.
7. Проголошення Соборності України.
8. Видатні політичні діячі та герої визвольної боротьби українського народу.
9. Історичне значення української революції та національно-визвольної боротьби в 1917-1920 рр.

У 11 класі буде цікаво провести учнівську конференцію на тему: “Україна в роки другої світової війни”.

Питання для обговорення старшокласниками можуть бути такі:

1. Радянсько-німецькі договори 1939 р. й українські землі.
2. Напад нацистської Німеччини на СРСР. Оборонні бої літа-осені 1941 р. на території України.
3. Плани нацистської Німеччини щодо України, гітлерівський “новий порядок”.
4. Рух Опору нацистському режиму в Україні: його багатоскладовий та суперечливий характер.
5. Визволення України від німецько-фашистських загарбників.
6. Наші земляки – видатні учасники II Світової війни.
7. Роль і внесок українського народу в розгром нацистської Німеччини.
8. Історичне значення перемоги над нацизмом для майбутнього України.

Під час вивчення курсів історії України та Всесвітньої історії важливо сформуванати у старшокласників національні, міжнаціональні та загальнолюдські цінності. У зв'язку з цим потрібно звернутися до історичних понять та термінів: *крах тоталітаризму і перемога демократії, тенденція посилення європейської інтеграції, еволюційне просування демократичних країн до соціально-орієнтованого громадянського суспільства.*

У поєднанні з історичним поняттям “Державність України” все це дає можливість сформуванати у старшокласників цивілізаційний погляд на історію і суспільство, яке може бути визначено такою оцінкою: “Я – громадянин України, Я – громадянин Європи, Я – громадянин Світу”.

Розробляючи календарне і тематичне планування, учителю історії доцільно буде побудувати викладання історії України і всесвітньої історії, використовуючи міжпредметні уроки. Зокрема це можливо при вивченні тем “Культура...”. Вивчаючи теми “Культура...”, на міжпредметних уроках історії України та всесвітньої історії можна досягти динамічного сприйняття учнями цілісної картини розвитку культури у світі, а разом з тим виділити визначний внесок Українського народу у скарбницю світової культури. Досвідчені вчителі можуть провести міжпредметні уроки за схемою: історія України – всесвітня історія – українська література – зарубіжна література, що сприятиме створенню єдиної системи знань про суспільний розвиток людства на певному етапі. Досить ефективним буде проведення міжпредметних уроків при вивченні тем, пов’язаних зі становленням індустріального і постіндустріального суспільства та тем, які розкривають суспільні та політичні рухи в країнах Європи і Україні у XIX-XX ст. Це допоможе сформувати в учнів цілісне уявлення відносно соціально-економічного і політичного розвитку світу, дасть розуміння загальних закономірностей суспільного розвитку і національних особливостей розвитку країн, що є основою для формування в учнів системи знань про світовий розвиток, виховання в них почуття причетності до розвитку людської цивілізації і відповідальності за майбутнє Української держави і нашого народу. Раціональним буде використання на цих уроках різних форм систематизації навчального матеріалу. Запропонуємо деякі з них:

Суспільно-політичні рухи (революції, повстання) у світі

Роки	Причини	Соціальні групи, які приймали участь	Події (Етапи)	Історичне значення	Основні поняття

Соціально-економічний розвиток країн... I пол. XIX ст.

Назва країни	Фактори, що сприяли розвитку	Фактори, що стримували розвиток	Соціальні та економ. перетворення	Історичне значення	Основні поняття

Запропоновані таблиці можна використовувати при проведенні різних типів уроків з історії України і всесвітньої історії. Заповнюючи таблиці, можна організувати різноманітні форми роботи на уроці: роботу з документом, статистичною інформацією, систематизацію навчального матеріалу, поданого вчителем під час проведення шкільної лекції з урахуванням вікових особливостей учнів та навчальних можливостей класу.

Іншим видом систематизації навчального матеріалу є структурно-логічні схеми, які поєднують в собі як текстовий, максимально ущільнений (і відповідно опрацьований) матеріал і наочно-логічну його структуру. Спочатку вчитель повинен пояснити зміст і особливості будови схеми-таблиці та організувати роботу учнів зі структурування окремих частин навчального матеріалу, що забезпечить створення в школярів певних уявлень про принципи структурування і відбору матеріалу. Наступна фаза (при сформованості навичок їх розуміння і використання) передбачає подачу “чистої” графічної структури, яка вимагає її заповнення текстом в процесі самостійної роботи учня з підручником, збірником документів та іншими джерелами. Третій рівень – самостійної творчої роботи – передбачає створення учнем авторського варіанту структурно-логічної схеми, який після публічного захисту, обговорення і доповнення може бути прийнятий за основу його однокласниками. Наводимо спрощений зразок (рівень 2) із комплексу схем, розробленого вчителем історії Фінансово-правового ліцею Солом’янського району Васильєвою Л.Д. (Додаток № 1)

У курсі історії України та всесвітньої історії учні зустрічають чимало історичних образів. Тільки в курсі вітчизняної історії учень має виявити знання історичних портретів, зокрема князів, гетьманів, керівників національно-визвольного руху, політичних діячів, видатних представників суспільного і культурного відродження.

Часто це не можна зробити тільки за шкільними підручниками, тому велика увага надається самостійній роботі, використанню довідкової, документальної та історико-публіцистичної літератури.

Для всебічного висвітлення історичних персоналій рекомендується:

1. Ознайомитися з найважливішими біографічними даними.
2. Простежити процес становлення особистості в конкретному соціально-історичному середовищі.
3. Виявити історичні умови, що відіграли роль у формуванні поглядів, якостей особи.
4. Дослідити участь історичної особи в суспільному житті.
5. Визначити, інтереси якої соціальної групи, класу, політичної сили відбивала історична особа в своїй діяльності.
6. Виявити вплив конкретної історичної особи на окремі галузі життя чи суспільно-політичні процеси.
7. З'ясувати морально-психологічні якості історичної особи.
8. Показати коло однодумців і соратників історичної особи.
9. Визначити історичну роль особи та її вплив на певну сферу життя суспільства.

У методиці викладання історії вироблено низку прийомів, які допоможуть учням відновити чи збагатити свої знання з хронології.

Насамперед – це складання хронологічних таблиць. Учні пишуть у хронологічній послідовності дати і назви подій, що допомагає закріпити їх у пам'яті.

У ході уроку вони повинні вивчити мінімум обов'язкових дат, щоб, спираючись на них, уміти визначити в часі факти, історичні події.

Важливо не стільки механічно запам'ятати дату і подію, а й логічно пов'язати їх з характеристикою історичного явища та епохою. У загальному вигляді це можна зробити за схемою:

Дата	Зміст подій	Історична оцінка
------	-------------	------------------

Підручники та посібники – найважливіше джерело знань. Форми роботи з ними можуть бути різними, зокрема:

- а) вписування короткого змісту головних історичних подій;
- б) вибір назв, імен, дат, пов'язаних з певними подіями;
- в) складання текстових і хронологічних таблиць;
- г) складання складних і простих планів;
- д) робота з поняттями і термінами;
- е) аналіз історичних документів, репрезентованих у підручнику.

Кінцевою метою самостійної роботи учнів над текстом підручників і посібників, а також різноманітною історичною літературою є узагальнення навчального матеріалу, знаходження зв'язків, формування уміння робити висновки.

Важливе місце у вивченні історії займає локалізація подій на історичній карті. Формування у школярів навичок локалізації подій потребує системного підходу і послідовності. Розробляючи власну програму навчання учнів роботи з історичною картою, учителю необхідно врахувати певні моменти, зокрема:

5 класи

Основна увага приділяється формуванню первинних уявлень про історичну карту шляхом знайомства з настінною картою. Навчання того, як потрібно показувати на карті території держав, міста, напрямки військових походів, річки тощо. Використання завдань з елементами гри: а) здійснити уявну подорож на карті і розповісти про те, що могли в цей час побачити; б) на карті позначені декілька місць, у яких відбувалися вивчені учнями історичні події. Шляхом розігрування визначається, хто з учнів про які з них розповідатиме. Учень отримує підготовлену вчителем карту – “дороговказ”, яка допомагає йому відповідати; в) поступово розпочинається навчання роботи з контурною картою. Учні отримують від вчителя виготовлену на комп'ютері карту-основу із завданням до неї.

6-7 класи

Формуються подальші вміння орієнтації в історичному просторі та часі шляхом роботи з контурною картою-карткою. Картки становлять систему, з якої учень фактично складає наприкінці року спрощений власний атлас. Учні, окрім

підручника, при роботі користуються атласами історичних карт для 6-7 класів. Серед завдань є як репродуктивні, так і аналітичні: виконання завдань за масштабом карти, аналіз змін у кордонах та територіях країн, порівняння змін, які відбувалися протягом визначеного часу на тій самій території.

8-9 класи

Перевага надається аналітичним завданням. Використовуються атласи зі всесвітньої історії для 8 класу та історії України для 9 класу. Серед завдань є й такі: користуючись атласом, самостійно виконати контурну карту за завданнями, заданими вчителем.

10-11 класи

Уміння, якими володіють учні, дозволяють їм самостійно виготовляти карти-схеми (розподілу сфер впливу, змін кордонів, територіальних надбань та ін.). Учні вільно використовують карту, ілюструючи свої розповіді про військові події, політичний розвиток країн світу.

Історична освіта має активно сприяти формуванню гармонійно розвинутої і цілісної особистості, здатної до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України.

Безпосередньо вчителі історії повинні зосередити свою увагу на забезпеченні виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, сучасної європейської цивілізації, сприяє розвитку і збагаченню українських культурно-історичних традицій, вихованню культури міжетнічних і міжособистісних відносин, формуванню навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості.

Література

- Баханов К.О. Методичний посібник з історії України. 7 клас. Традиції та інновації у навчанні історії в школі. – К.: Генеза, 2001. – 296 с.: іл.
- Баханов К.О. Лабораторно-практичні роботи з історії України (методичний посібник для вчителів) – К.: Генеза, 1996 . – 208 с.
- Смирнов С.Г. Задачник по истории средних веков: Для средних учебных заведений. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: МИРОС – Междунар. отношения, 1995. – 288 с.: ил.
- Смирнов С.Г. Задачник по истории России: Учебное пособие для средней школы. – 2-е изд., перераб. – М.: МИРОС – Междунар. отношения, 1995. – 208 с.
- Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі: Монографія. – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 160 с.: іл.
- Баханов К.О. Традиції та інновації в навчанні історії в школі: Дидактичний словник-довідник. – Запоріжжя: Просвіта, 2002. – 108 с.: іл.
- Бойко О.Д. Історія України. Тести. Запитання. Завдання. – К.: Видав. центр “Академія”, 1998. – 256 с.
- Історія України від найдавніших часів до початку ХХ ст.: Запитання. Відповіді. Методичні рекомендації. / М.Г. Тараненко, Ф.Л. Левітас. – К.: Магістр–S, 1999. – 160 с.
- Сучасний учитель та сучасний урок (методичні рекомендації щодо вивчення історії України та всесвітньої історії в школі): укладач Левітас Ф. Л. – 2-е видання, стереотипне. – К.: КМІУВ імені Б. Грінченка, 2002. – 15 с.

Особливості економічного розвитку:

1. Багата на корисні копалини (нафту, газ, нікель, уран) через те лідируючі галузі промисловості – це нафтова, газова, лісова;
2. По деяким показникам випереджає всі країни, крім США;
3. Має високий рівень ефективності С/г (напр., може прохарчувати 100 млн. чол., тобто в 4 рази більше ніж населення Канади);
4. Має тісні економічні зв'язки з США (70% експорту припадає на США, відбувається економічна інтеграція - створення НАФТА (домовленість про вільну торгівлю між Кан., США і Мекс.);
5. Але існує нерівномірність розвитку між процвітаючими західними провінціями (Альберта, Британська Колумбія) і бідними східними (Нью-Брансвік, Нова Шотландія);
6. Канада входить у велику "сімку" економічно розвинених держав і має великі потенційні можливості для подальшого економічного

Динаміка політичного життя. Проблема Квебеку:

1. Політичне життя визначається протистоянням двох партій: ліберальної і консервативної, при цьому більшу частину часу при владі знаходилася ліберальна партія;
2. При ній:
 - в 1947 р. було прийнято закон про канадське громадянство,
 - в 1949 р. Верховний суд Канади отримав статус вищої апеляційної інстанції,
 - в 1964 р. затверджено сучасний канадський прапор,
 - в 1982 р. розпочато конституційну реформу з метою встановлення повного суверенітету Канади, у березні 1982 р. англійський парламент схвалив рішення про припинення своїх повноважень щодо домініону Канади, 17 квітня 1982 р. канадський парламент приймає нову конституцію (доповнено про демократичні права і свободи, про зв'язок між федеральним урядом і провінціями);
3. Головною проблемою політичного життя Канади 2-ї пол. XX ст. стає Квебекська проблема (суть її:
 - у Канаді проживає 44% англійського населення і 28% франкомовного,
 - більша частина франкомовного населення живе у провінції Квебек (82% населення провінції),
 - провінція економічно розвинута, але існує багато проблем (наприклад: безробіття і саме серед франкомовного населення, позиції в бізнесі утримує англійське населення),
 - ділова мова – англійська, що загрожує насильницькій асиміляції франкомовного населення,
 - у 1968 р. була створена Квебекська партія яка ставить мету виходу Квебеку із Канади, створюється Фронт визволення Квебеку, яка проводить терористичні акти проти урядовців і англійського населення,
 - у 1980 р. було проведено 1-й референдум (40% проголосувало за вихід із Канади),
 - Канадський уряд іде на поступки, веде більш гнучку політику – запроваджується двомовність у провінції, і не більше,
 - Через те у 1982 р., коли йшли святкування Конституції, (а там не було вказано про рівноправність франко-канадців з англо-канадцами), у Квебеку були приспущені прапори в знак трауру,
 - В 1995 р. було проведено 2-й референдум (49,4% проголосувало за вихід із Канади), але виникли проблеми – індіїці та ескімоси, які живуть у Квебеці, зарожують виділити свої резервації у випадку виходу провінції із складу Канади.

Міжнародне становище і зовнішня політика Канади 2-ї пол XX ст..

1. Зберігається висока ступінь воєнно-політичної інтеграції США і Канади (напр.: в 1958 р. було створено об'єднане командування ППО - НОРАД);
2. Канада є співзасновником НАТО (підтримувала дії США у Кореї та В'єтнамі);
3. АЛЕ в той же час проводиться незалежна політика (особливо починаючи із 60-х рр.):
 - підтримує стосунки з Кубою і Нікарагуа,
 - у 70-80-х рр.. співпрацює із соцкраїнами,
 - у 90-х рр.. підтримує нові незалежні держави, які виникли у Східній Європі (в першу чергу – Україну, 2.12.1991 р. визнала незалежність України);
4. Особливу роль в Канаді відіграє українська діаспора — 3% населення, найбільше проживає в провінціях Онтаріо, Альберта і Монітора, в місті Вінніпег – 65 тис., Торонто – 62 тис., пам'ятники Шашкевичу, Франку, Шевченку, Лесі Українці, Стефаніку, жертвам голодомору, Чорнобилю, писанці, 50% української діаспори - провідні 23% в усіх сферах 21% в усіх сферах